

EINAMOJI RECENZIJŲ BIBLIOGRAFIJA TARYBŲ LIETUVOJE 1947—1960 METAIS

J. BASIULIS

Recenzijos ir apžvalgos greta žurnalų ir laikraščių straipsnių sudaro savitą analizinės bibliografijos rūšį. Norint įvertinti kritikos straipsnių, recenzijų ir apžvalgų vaidmenį bei jų reikšmę dabartiniame spaudos išsivystymo lygyje, pravartu pasitelkti į pagalbą keletą statistinių duomenų. Spaudos statistika rodo, kad išleidžiamos spaudos produkcija metai iš metų nenutrūkstamai auga. Tarybų valdžios metais TSR Sąjungoje išleista apie 1 700 000 knygų pavadinimų, kurių tiražas prašoko 24 milijardus egzempliorių¹. Ypač padidėjo knygų išleidimas po TSKP XX suvažiavimo. 1956—1960 metais, palyginus su praėjusiu penkmečiu (1951—1955), knygų išleista daugiau 41%, tiražas padidėjo 24%, lankų skaičius — 38%².

Pagal išleidžiamų knygų produkciją Tarybų Sąjunga užima pirmą vietą pasaulyje. Daugiau kaip 60 šalių, drauge paimtų, per metus išleisdžia per 5 milijardus egzempliorių knygų — ketvirtadalis šio tiražo išleidžiamas Tarybų Sąjungoje³.

TSR Sąjungoje vienam gyventojui dabar tenka po 6 egz. knygų⁴.

Per septynmetį knygų tiražas dar žymiai augs. Per du pirmuosius septynmečio metus išleidžiamų knygų skaičius pasiekė 19,5%, o tiražas — 12,4%⁵.

Milžiniški laimėjimai knygų leidimo srityje pasiekti ir Tarybų Lietuvoje. Iki 1961 m. liepos 1 d. buvo išleista 23 318 knygų, kurių tiražas pasiekė 170 milijonų egzempliorių⁶. 1960 m. knygų išleidimas Lietuvoje, palyginus su 1955 m., padidėjo 190%, o palyginus su 1940 m., — 5—7 karto. Vien tik 1960 m. buvo išleista 2206 knygos, kurių tiražas — 13 832 000. Tuo būdu, vienam gyventojui Lietuvoje teko po 5,1 egz. knygų. Be to, 1960 m. Lietuvoje ėjo 73 žurnalai bei tęstiniai leidiniai ir 101 laikraštis.

---

¹ Советская печать в период между XX и XXII съездами КПСС. Статистические материалы. М., Изд-во Всесоюз. книжной палаты, 1961, с. 5.

² Ten pat.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat.

Tais metais laikraščių Lietuvoje buvo išleidžiama 7,8 karto daugiau, negu 1940 m., ir jų tiražas išaugo 3,5 karto. Taigi 100 Lietuvos gyventojų teko 65 egzemplioriai periodinių leidinių⁷.

Ką sako šitie skaičiai? Visų pirma, tai ryškiausi kultūros suklestėjimo Tarybų Sąjungoje rodikliai. Jie įtikinamai parodo ir tai, kad Tarybų Lietuvoje nuolat kyla kultūrinis lygis. Antra vertus, šie duomenys aiškiai liudija, kad susigaudyti tokioje milžiniškoje spaudinių jūroje, įvertinti jų mokslinę ir praktinę reikšmę, išsirinkti tai, kas yra reikalinga, neįmanoma be patikimo pagalbininko. Rimčiausias patarėjas šioje srityje yra kritika ir bibliografija (t. y. kritikos straipsniai, recenzijos, apžvalgos, bibliografiniai sąrašai), kuri pastoviai informuoja, analizuoja ir kritiškai įvertina beveik visą naujai išeinančią spaudą.

Kritinis spaudinių įvertinimas padeda gerinti išleidžiamą spaudos produkciją, kelia tarybinių leidyklų darbą į aukštesnį idėjinį lygį, padeda autoriams ištaisyti padarytas klaidas. Kritika ir bibliografija orientuoja skaitytoją visų mokslo šakų išleidžiamos literatūros sriaute, padeda jam išsirinkti vertingiausius leidinius.

Išeinančią spaudą analizuoja, teisingai įvertina recenzijos. Recenzavimas tai pagrindinis veikalo turinio atskleidimo ir įvertinimo metodas.

Komunistų partija ypatingą dėmesį skiria kritikai ir bibliografijai ir ne kartą yra davusi konkrečių nurodymų dėl kritikos ir bibliografijos vystymo ir teisingos šio darbo organizacijos periodinėje spaudoje. Nuolat yra pabrėžiama, kad kritika ir bibliografija yra rimta propagandos ir komunistinio auklėjimo priemonė, ir ji turi kovoti už ideologinę leidžiamos spaudos produkcijos kokybę. Visuose KP CK nutarimuose spaudos klausimais⁸ buvo akcentuojamas kritikos ir bibliografijos vystymo būtinumas ir numatomos konkrečios priemonės šiam uždaviniui įvykdyti. Buvo stiprinamas partinis vadovavimas kritikos ir bibliografijos darbui ir visos laikraščių ir žurnalų redakcijos įpareigojamos turėti nuolatinius bibliografijos skyrius, kurie pateiktų skaitytojams ne atsitiktinius atsiliepimus apie knygas, o sistemingai vadovautų, pasirenkant knygas, kovotų prieš ideologiškai svetimą literatūrą.

Dideli ir atsakingi kritikos ir bibliografijos uždaviniai išplaukia iš TSKP XXII suvažiavimo medžiagos ir Komunistų partijos Programos. „Svarbiausia literatūros ir meno vystymo linija, — sakoma Programoje, — stiprinti ryšius su liaudies gyvenimu, teisingai ir didžiai meniškai vaizduoti socialistinės tikrovės turtingumą ir įvairumą, su įkvėpimu ir ryškiai vaizduoti tai, kas nauja, kas tikrai komunistiška, ir pliekti visa tai, kas trukdo visuomenei žengti į priekį“⁹.

Įgyvendinant šiuos uždavius, nemažas vaidmuo tenka kritikai ir bibliografijai, kuri teisingai turi įvertinti pasirodančius naujus kūrinius, nurodyti literatūros, meno ir mokslo vystymo kryptis ir pasmerkti dar retkarčiais pasireiškiančias svetimas mūsų literatūroje tendencijas.

Mūsų žurnalų, laikraščių ir leidyklų darbuotojai, vadovaudamiesi partijos nurodymais spaudos srityje ir didžiai vertindami kritikos ir bib-

⁷ Советская печать в период между XX и XXII съездами КПСС, с. 5.

⁸ Zr.: Apie partinę ir tarybinę spaudą. Dokumentų rinkinys. V., Valst. polit. moksl. lit. I-kl., 1956. 683 p.

⁹ Tarybų Sąjungos Komunistų partijos Programa. V., Valst. polit. ir moksl. lit. I-kl., 1961, p. 105.

liografijos reikšmę, periodi jų ir tęstinių leidinių puslapiuose sistemingai spausdina kritinius straipsnius, recenzijas bei apžvalgas.

Šios rūšies medžiagos augimą galima pailustruoti keliais skaičiais:

Metai	Recenzijų skaičius	Recenzuotų knygų ir straipsnių skaičius
1946	43	35
1950	308	191
1955	606	303
1956	649	332
1957	656	394
1958	815	397
1959	1016	383
1960	892	414 ¹⁰

Nors recenzijų ir recenzuotų knygų vis daugėja, kritika ir bibliografija vis dar nėra pasiekusi to lygio, kuris atitiktų jos mokslinę ir auklėjamąją reikšmę.

TSKP XXII suvažiavimo šviesoje kritikos ir bibliografijos reikšmė kovoje už išleidžiamos produkcijos idėjinį lygį ir kokybę pastebimai auga. Rinti ir neatidėliotini yra laikraščių ir žurnalų redakcijų uždaviniai pagerinti idėjinį ir mokslinį kritikos ir bibliografijos darbo lygį, išplėsti recenzuojamų veikalų skaičių, sutrumpinti literatūros recenzavimo ir recenzijų paskelbimo laiką, įtraukti kvalifikuotus recenzentų kadrus. Daugiau dėmesio reikia skirti skaitytojų kritikai, dažniau skelbti skaitytojų atsiliepimus apie knygas. Rekomenduojant ir propaguojant literatūrą skaitytojams, reikia remtis autoritetingu šios literatūros įvertinimu mūsų spaudos puslapiuose.

Neapnaudojus kritikos ir bibliografijos medžiagos, beveik neįmanomas būtų teisingas bibliotekų darbas. Ši literatūrą vertinanti medžiaga yra būtina, komplektuojant bibliotekos fondus, organizuojant ir tvarkant katalogus ir kartotekas, ruošiant parodas, bibliografinės literatūros apžvalgas, skaitytojų konferencijas, vykdant bibliografinį informacinį skaitytojų aptarnavimą. Sudarant bibliografines rodykles, ypač rekomendacines, sprendžiant medžiagos atrankos ir anotavimo klausimus, remiamasi kritikos duomenimis.

Todėl suprantama, kokią didelę reikšmę turi išsami kritinių straipsnių, recenzijų bei apžvalgų bibliografinė registracija ir sistemingas jos skelbimas atitinkamuose bibliografiniuose leidiniuose.

Valstybinę recenzijų registraciją vykdo Lietuvos TSR Knygų rūmai savo leidžiamame „Recenzijų metraštyje“, kuris įeina į darnią valstybinės bibliografijos organų sistemą.

„Rezencijų metraštis“, kaip savarankiškas leidinys, reguliariai eina nuo 1949 m. Iki 1951 m. jis buvo spausdinamas drauge su „Knygų metraščiu“ ir tokiu būdu išeidavo kas ketvirtį. 1951 m. šis metraštis pradėtas leisti kas mėnesį drauge su „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraščiu“ Nuo 1957 m. jis lygiagrečiai su kitais metraščiais tapo mėnesinio „Spaudos metraščio“ sudėtine dalimi. Pažymėtina, kad dar iki 1949 m. recen-

¹⁰ Lietuvos TSR spaudos statistika 1940—1950. V., Valst. polit. ir moksl. lit. l-kl. 1957, p. 109; Lietuvos TSR spaudos statistika 1956—1957. 1958, p. 29; Lietuvos TSR spaudos statistika 1958. V., 1960, p. 37; Lietuvos TSR spaudos statistika 1959. V., 1960, p. 15.

zijos buvo išskiriamos „Knygų metraštyje“ į savarankišką skyrių. Taigi recenzijų registravimo pradžia sutampa su Lietuvos TŠR einamosios valstybinės registracinės bibliografijos atsiradimu.

Pradžioje recenzijos nebuvo traktuojamos kaip savarankiškas bibliografijos objektas, o laikomos tik tam tikru priedu prie knygų, „Knygų metraščio“ papildymu. Nuo 1949 m. išskyrus recenzijas į atskirą metraštį, padidėjo jų savarankiškumas bei vaidmuo. „Recenzijų metraščio“ perkėlimas į „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštį“ galutinai parodė, kad recenzijos nėra „Knygų metraščio“ priedas, o savarankiška ir operatyvi analizinė bibliografijos rūšis, labai artima straipsnių bibliografijai. Dažnai netgi nebuvo galima nustatyti griežtų ribų tarp medžiagos, patenkančios į „Recenzijų metraštį“ ir „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštį“. Kai kuri medžiagos rūšis tam tikrą laiką buvo registruojama ir viename, ir kitame metraštyje. Pavyzdžiui, kino filmų ir teatrų spektaklių recenzijos nuo 1951 m. iki 1955 m. buvo įtraukiamos į „Recenzijų metraštį“, tačiau nemaža dalis šios medžiagos patekdavo ir į „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštį“. Siekiant sumažinti „Recenzijų metraščio“ apimtį ir visą medžiagą apie kinofilmus ir teatrų spektaklius sukaupti vienoje vietoje, buvo nuspręsta nuo 1955 m. šią medžiagą registruoti „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštyje“. Tačiau negalima teigti, kad šis klausimas jau išspręstas galutinai ir neginčytinai.

Medžiagos apimties požiūriu „Recenzijų metraštyje“ registruojamos knygų, periodinių leidinių ir kitų spaudinių bei juose išspausdintos medžiagos recenzijos ir apžvalgos. Čia reikėtų paminėti, kad jokios specialios instrukcijos dėl metraštyje spausdinamos medžiagos apimties ar atrankos principų Knygų rūmai neturi. Ir jeigu apie kitus metraščius dar šis tas trumpai nusakoma kiekvienų metų „Spaudos metraščio“ pirmojo numerio įžangoje, tai apie „Recenzijų metraštį“ ir ten nieko nepasakyta. Todėl skaitytojas faktiškai visai neinformuojamas, kokia ir kokios apimties medžiaga registruojama metraštyje. Taip pat ir ne kiekvienas bibliografas gali atsakyti į šį klausimą.

Panagrinėjus metraštį, paaiškėjo, kad jame registruojamos beveik visos recenzijos ir apžvalgos. Į jį nepatenka tik mažos apimties anotacijų pobūdžio informacijos apie naujai išeinančius spausdinius. Netgi skaitytojų konferencijų, skirtų knygai aptarti, medžiaga registruojama metraštyje.

Tad į metraštį patenka visos spaudinių recenzijos ir apžvalgos iš respublikinės ir periferijos spaudos beveik be atrankos. Tačiau kino filmų ir teatro spektaklių recenzijos (vadinasi, ne spaudinių), kaip minėta aukščiau, į „Recenzijų metraštį“ nepatenka, o registruojamos „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraščio“ meno skyriuje (XXVIII, 5).

Laikantis dabartinės praktikos, reikėtų bent pagalvoti, kaip spektaklių bei kino filmų recenzijas susieti su tų spektaklių ir filmų scenarijais, kurie traktuojami kaip beletristikos kūriniai ir yra užregistruoti ne tik skirtinguose skyriuose, bet dažniausiai ir skirtinguose metraščiuose. Jungiamąja grandimi čia turėtų būti nuorodos, bet vis dėlto atskirais atvejais teatrų pastatymų recenzijas, kai jose nagrinėjama ir pati pjesė, tiks linga būtų registruoti ir „Recenzijų metraštyje“.

Taip pat reikia pabrėžti, kad respublikoje išėjusių leidinių recenzijos, išspausdintos visasajunginėje ir užsienio (socialistinių šalių) spaudoje, atsispindi tik „Tarybinės lituanikos metraštyje“. Skaitytojui tai sudaro tam tikrų nepatogumų, tačiau medžiagos, išspausdintos už respublikos ribų, registravimas neįeina į valstybinės bibliografijos uždavinius. Reikėtų, kad Knygų rūmai „Recenzijų metraštyje“ duotų atitinkamas nuorodas į „Tarybinės lituanikos metraštį“ ir bent tokiu būdu palengvintų surasti reikiamas recenzijas. Be to, šiuo metu, kada respublikoje neturime

jokios išsamesnės recenzijų bibliografijos, verta pagalvoti dėl recenzijų, išspausdintų visasąjunginėje bei socialistinių šalių spaudoje, dubliavimo „Recenzijų metraštyje“. Jų būna ne taip daug — 10—12 per mėnesį. Dažniausiai jos esti vertingos, ir skaitytojai paprastai jomis labai domisi. Įtraukus jas į „Recenzijų metrašty“, būtų kiek pažeisti valstybinės bibliografijos principai, bet praktinė nauda iš to būtų didelė. Vietos jos daug neužimtų, nes jas dažniausiai tektų tik prirašyti prie tame metraštyje jau aprašytų recenzuojamų veikalų. Skaitytojams, kurie ieško recenzijų, būtų labai patogu viename metraštyje vienoje vietoje surasti visas tam veikalui skirtas recenzijas, nežiūrint į tai, kur jos bebūtų išspausdintos.

„Recenzijų metraštyje“ užregistruota medžiaga klasifikuojama pagal visuose valstybinės bibliografijos organuose priimtą spaudinių klasifikavimo schemą — Visasąjunginių knygų rūmų klasifikaciją¹¹.

Kadangi vienkartinė „Recenzijų metraščio“ apimtis nedidelė, tai užregistruotos medžiagos klasifikavimas ypatingos problemos nesudaro — panaudojami tik pagrindiniai, stambiausi klasifikacijos skyriai. Tačiau tokiais atvejais dažnai pasitaiko nelogiškumo. Antai metraščio XV skyriuje „Gamtos mokslai ir matematika“ greta rimtų ir tikrai gamtos mokslams ir matematikai priklausančių veikalų randama recenzijų tokioms knygoms: Budrys R. „Eglės debesis šukuoja“. Turist. kelionės po Užkarpatę įspūdžiai¹²; Obelienis J. „Šiaurės Rytų Lietuvos ežerais ir šventąja“. Leidinėlis turistams¹³; Kežinaitis P. „Kauno apylinkės“. Turist. vadovas¹⁴ ir t. t. Nė vienas iš paminėtų leidinėlių faktiškai nepriklauso nei gamtos mokslams, nei matematikai. Taigi vien plačių rubrikų vartojimas kartais skaitytojui atrodo kiek keistokas ir nesuprantamas. Tokiais atvejais, klasifikuojant medžiagą, reikėtų priėti kūrybiškai, ir ten, kur reikia, nepaisant medžiagos kiekio, vartoti rubrikas, atitinkančias recenzuojamų veikalų turinį, nors jos ir yra smulkesnės.

Nepakankamai nusistovėjusi „Recenzijų metraštyje“ ir vienaarūšės arba artimos tematikos medžiagos klasifikavimo metodika. Vienu atveju panaši medžiaga skiriama į vieną skyrių, kitu atveju — į kitą. Tokių pavyzdžių, sklaidant metrašty, aptinkame neretai. Antai Mickevičiaus-Kapsuko V. „Pirmoji Lietuvos proletarinė revoliucija ir Tarybų valdžia“ įdėta į VI skyrių — „Istorija“¹⁵, o Stimburio J. „Kito gyvenimo neturiu“¹⁶ arba Vinickio J. „Duonos nebuvo per daug“¹⁷ įdėta į II skyrių — „Tarybų Sąjungos Komunistų partija“. Jeigu minėtos J. Stimburio ir J. Vinickio knygos skiriamos į II skyrių, tai V. Kapsuko knygą, atrodo, daugiau pagrindo yra dėti į II, o ne į VI skyrių. Be to, tame pačiame metraščio numeryje, kaip minėta, pagrindininkų revoliucionierių J. Stimburio ir J. Vinickio atsiminimų knygos įdėtos II skyriuje, o revoliucionierių atsiminimų rinkinys „Kai jūs dar nebuvo“ — į VI — istorijos skyrių¹⁸. Dar vienas pavyzdys. Leidinys „Žudikai bažnyčios prieglobstyje“ (1960)¹⁹ yra VI skyriuje — „Istorija“, o apybraižų rinkinys „Kad žemėje žydėtų gėlės. Nepamirštami mokytojai patriotai“²⁰ — XXIV skyriuje — „Kultūra, Svetimas,

¹¹ Smulkiau apie Visasąjunginių knygų rūmų klasifikaciją žr.: J. Basiulis. Einaimoji registracinė knygų bibliografija Tarybų Lietuvoje 1947—1960 metais. — Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, II, 1962, p. 27—31.

¹² Spaudos metraštis, 1959, Nr. 7, p. 100.

¹³ Spaudos metraštis, 1959, Nr. 5, p. 116.

¹⁴ Spaudos metraštis, 1958, Nr. 12, p. 134.

¹⁵ Ten pat, p. 133.

¹⁶ Spaudos metraštis, 1961, Nr. 1, p. 107.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Ten pat, p. 108.

²⁰ Ten pat, p. 109.

Mokslas“. Taigi arba abi knygas reikėjo dėti į istorijos skyrių, arba, jeigu antroji dedama į XXIV skyrių, pirmąją reikėtų dėti į XXIX skyrių — „Ateizmas. Mokslas ir religija. Religija“. Vienai knygai pritaikytas profesinis aspektas — „mokytojai“, o klasifikuojant kitą — tas profesinis aspektas — „kunigai“, „religija“ — užmirštas.

Minėti pavyzdžiai iliustruoja nevienodą vienarūšės medžiagos klasifikavimo metodiką. „Recenzijų metraštyje“, kaip ir kituose metraščiuose, spaudinių klasifikavimo metodiką reikėtų ir toliau tobulinti.

Registruojamos recenzijos aprašomos pagal atitinkamą Visasąjunginių knygų rūmų instrukciją, kuri parengta, remiantis „Bendrinėmis spaudinių aprašo taisyklėmis“ Aprašą sudaro dvi dalys: recenzuojamo leidinio aprašas ir recenzijos aprašas. Jeigu recenzija skirta knygai — pirmojoje aprašo dalyje nurodoma recenzuojamo veikalio autoriaus pavardė ir inicialai, antraštė, paantraštiniai duomenys, tomas (dalis, sąsiuvinys), išleidimo vieta, leidykla ir išleidimo metai. Antrą aprašo dalį sudaro: recenzijos autoriaus pavardė ir vardas (vardai, o jei jie nenurodyti — inicialai), recenzijos antraštė, leidinio, kuriame išspausdinta recenzija, pavadinimas, jo leidimo metai, numeris ir recenzijos užimami puslapiai. Pavyzdžiui:

Maldonis, A. Veja vėtra debesj. Eilėraščiai. [Iliustr. V. Kalinauskas. V., Valst. grož. lit. l-kla, 1960].

Macevičius, J. Gyvas gyvenimo ritmas. Pergalė, 1960, Nr. 12, p. 160—164²¹.

Recenzijoms, išspausdintoms laikraščiuose, pateikiamas laikraščio pavadinimas, metai, mėnuo ir diena. Pavyzdžiui:

Stelmachas, M. A. Zmogaus kraujas — ne vanduo. Romanas. [Iš ukr. k. vertė J. Galvydis]. V., Valst. grož. lit. l-kla, 1959.

Vaičiūnaitė, J. Apie krauju apmokėtą žemę. Literatūra ir menas, 1960, sausio 7²².

Jeigu recenzuojamas veikalas išspausdintas ne atskiru leidiniu, o įeina į kurį nors periodinį leidinį ar rinkinį, tai pagal bendrąsias aprašo taisykles nurodomas tas periodinis leidinys ar rinkinys. Prieš leidinio, kuriame išspausdintas straipsnis, pavadinimą nurodoma leidinio forma, jeigu ji neįeina į pavadinimą: žurn., laikr., kn. ir pan. Pavyzdžiui:

Dautartas, VI. Didysis suartėjimas. Apsakymas. Žurn.: Pergalė, 1960, Nr. 2. Jurgelevičius, K. Suartėjimas ar nutolimas? Literatūra ir menas, 1960, vas. 20²³.

Recenzuojami oficialiosios medžiagos, įvairių autorių darbų rinkiniai aprašomi iš antraštės. Pavyzdžiui:

Lietuvių kalbos žodynas. Red. kolegija: K. Ulvydas (ats. red.) [ir kt.]. T. 5. K-klausinys. V., Valst. polit. ir moksl. lit. l-kla, 1959.

Būda, V. Penktasis lietuvių kalbos žodyno tomas. Pergalė, 1960, Nr. 2, p. 170—173²⁴.

„Recenzijų metraštyje“ antroji aprašo dalis pateikiama iš naujosios eilutės su įtrauka. Sekančios eilutės rašomos dar su 4 raidžių įtrauka — „kabančia eilute“

Prieš recenzuojamo veikalio išleidimo duomenis ir prieš leidinio, kuriame išspausdinta recenzija, pavadinimą paliekama vieno centimetro tarpai.

Jeigu tam pačiam veikalui yra kelios recenzijos, tai kiekviena iš jų pateikiama iš naujos eilutės. Pavyzdžiui:

²¹ Spaudos metraštis, 1960, Nr. 12, p. 122.

²² Spaudos metraštis, 1961, Nr. 1, p. 110.

²³ Spaudos metraštis, 1960, Nr. 3, p. 110.

²⁴ Ten pat, p. 109.

Bieliauskas, Alf. Rožės žydi raudonai. Romanas. V., Valst. grož. lit. I-kla, 1959.

Grigoraitis, Z. Kova už žmogų. Pergalė, 1959, Nr. 7, p. 143—151.

Josadė, J. Karštos širdies žodžiai. Komjaunimo tiesa, 1959, birž. 24.

Valcekauskas, L. Skaitytojo žodis apie naują Alf. Bieliausko romaną. Kauno tiesa, 1959, birž. 24²⁶.

Kai recenzijos antraštė kartoja recenzuojamo veikalo antraštę, kaip taisyklė, ji recenzijos apraše nenurodoma. Pavyzdžiui:

Čekuolis, A. Perkūnas netrenkia į laivą. [Apsakymai. Iliustr. L. Pučkoriūtė.

V., Valst. grož. lit. I-kla, 1959].

Tomonis, E. Kauno Tiesa, 1959, birž. 13²⁶.

Tiek recenzuojami veikalai, tiek recenzijos aprašomos ta kalba, kuria jos atspausdintos. Pavyzdžiui:

Slovackis, J. Poezija. [Red. Alb. Zukauskas ir E. Matuzevičius]. V., Valst. grož. lit. I-kla, 1959.

Zukauskas, Albinas. Poezija Slowackiego w języku litewskim. Czerwony Sztandar, 1960, 6 lut.²⁷

Tomašek L. Jantarovy vier. Bratislava, 1960. Tomašekas, L. Gintari vėjas.

Zenkevičius, V. Svyturys, 1961, Nr. 3, p. 18 su iliustr.²⁸

Aprašant recenzuojamus žurnalus, laikraščius, almanachus, aprašo paeiliažodyje pateikiamas žurnalo, laikraščio ar almanacho pavadinimas (be santrumpų, kabutėse); paskui po kabelio nurodoma forma („žurn.“, „laikr.“, „almanachas“), leidimo vieta, metai ir recenzuojami žurnalo ar laikraščio numeriai (jeigu recenzijoje kalbama apie konkrečius numerius). Pavyzdžiui:

„Jaunimo gretos“, žurn. V., 1961.

„Jaunieji“, almanachas. V., 1956.

„Lenino vėliava“, laikr. Sirvintos, 1961.

„Sviesa“, žurn. Niujorkas, 1960, Nr. 4.

Teatrų pastatymų ir kinofilmų recenzijos aprašomos kaip straipsniai ir dedamos į „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraščių“ Pavyzdžiui:

Grušas, J. Poema apie tarybinio žmogaus dvasios grožį. [A. Arbuzovo pjesė „Tai buvo Irkutske“ Kauno dramos teatre]. Kauno tiesa, 1960, gruodž. 15²⁹.

Bartuška, V. Epochos veidas. [Meninis filmas „Prisikėlimas“ Scenar. aut. E. Gabrilavičius. Rež. M. Šveiceras. Meninis filmas „Dostigajevas ir kiti“. Scenar. aut. ir rež. I. Muzykantas ir N. Raševskis]. Kauno tiesa, 1961, sausio 14³⁰.

Recenzuojamų veikalų aprašo elementų kitimas atitinka „Knygų metraščių“ aprašo elementų kitimus (pavyzdžiui, rašant autorių pavardes).

Paskutiniu metu recenzijos aprašas visuomet pradedamas iš naujos eilutės. Tačiau reikia atsiminti, kad iki 1949 m. recenzijos buvo aprašomos kiek kitaip — recenzuojamas veikalas ir recenzija buvo rašoma ištiesai. Pavyzdžiui:

Churginas A. Ugnis. K., Valst. grož. lit. I-kla, 1947. — (Pergalė, 1947, Nr. 2, p. 123—7. J. Simkus. Aleksio Churgino poezija)³¹.

Nors 1949 m. recenzijos buvo pradėtos rašyti iš naujos eilutės, tačiau aprašo elementų išsidėstymas liko tas pats iki 1952 m. aštuntojo numerio. Pavyzdžiui:

²⁵ Spaudos metraštis, 1959, Nr. 7, p. 102.

²⁶ Ten pat, p. 102.

²⁷ Spaudos metraštis, 1960, Nr. 2, p. 113.

²⁸ Spaudos metraštis, 1961, Nr. 2, p. 113.

²⁹ Spaudos metraštis, 1961, Nr. 1, p. 100.

³⁰ Ten pat, p. 101.

³¹ Lietuvos TSR Knygų metraštis, 1947, Nr. 2, p. 31.

Sis recenzijų aprašo būdas mažiau logiškas, negu dabar vartojamas, tačiau praktiškai taip pat buvo patogus.

Recenzijų aprašas visuomet buvo ir, sakyčiau, dabar yra problemiškas dalykas. Recenzija, lyginant ją su kita bibliografuojama medžiaga, turi savo specifiką. Ji, būdama visiškai savarankiškas kūrinys, savarankiškas bibliografinis vienetas, organiškai priklauso nuo recenzuojamo kūrinio ir dėl jo ji buvo parašyta. Didžiausia praktinė jos reikšmė irgi yra tada, kai ji pateikiama drauge su recenzuojamu veikalu. Todėl neatitiktinai Knygų rūmai pirmaisiais savo veiklos metais į recenzijas žiūrėjo kaip į vertingą knygų priedą ir jas registravo „Knygų metraštyje“ labai suprastintu metodu, nurodydami tik šaltinį ir autorių. Panašiai suprastintai recenzijos buvo aprašomos ir „Bibliografijos žiniose“. Ir tik, kaip minėta, nuo 1949 m. recenzijų vaidmuo ir savarankiškumas buvo atstatytas. Tačiau analizuojant ir dabartinį recenzijų aprašą, atrodo, galima padaryti kai kurių pastabų. Visų pirma, reikia pasakyti, kad per daug dėmesio ir vietos skiriama recenzuojamų veikalų aprašui, jų charakteristikai. Nors recenzijos ir aprašomos iš recenzuojamų veikalų, tačiau tas aprašas turi būti tik pagalbinis, atpažintinis. Aprašant recenzuojamus veikalus, reikia nurodyti tik būtinus elementus, kurie leistų atpažinti atitinkamą veikalą ir įsitikinti, kad recenzija skirta jam, o ne kuriam kitam. Jeigu skaitytojas ieško recenzijos, tai jis jau daugiau ar mažiau žino recenzuojamąjį veikalą. Todėl nėra prasmės paantraštiniuose duomenyse nurodinėti žinias, atskleidžiančias knygos ar straipsnio turinį, jo paskirtį, vertėjus, redaktorių, iliustratorių ir t. t. Išleidimo duomenyse nereikėtų žymėti leidyklos, nes knygos atpažinimui pakanka nurodyti išleidimo vietą ir metus. Kaip smulkiai bebūtų aprašytas recenzuojamas veikalas, skaitytojas pagal tai recenzijos nepasirinks. O duoti pilną pačių veikalų bibliografinę charakteristiką čia nėra prasmės, nes jie jau aprašyti „Knygų metraštyje“ ar „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštyje“. Jeigu skaitytojui reikia knygos, tai jis jos ieškos „Knygų metraštyje“, jeigu recenzijos — „Recenzijų metraštyje“ Vadinasi, į „Recenzijų metraščių“ kreipiamasi tik tada, kai norima susirasti atitinkamą žinomo veikalo recenziją. Recenzuojamo veikalo aprašas turi atlikti tik pagalbinį vaidmenį — padėti surasti recenziją. „Recenzijų metraščio“ analizė rodo, kad šis momentas dažnai užmirštas, ir pirmoji aprašo dalis perkraunama nereikalingais elementais. Ir čia mūsų Knygų rūmai ne visai kūrybiškai vadovaujasi Visasąjunginių knygų rūmų praktika. Visasąjunginiame „Recenzijų metraštyje“ dalinai pateisinama smulki pirmoji aprašo dalis, nes ten ji atlieka atpažintinę funkciją. To paties pavadinimo knygų Sąjungoje išeina dažnai gana daug. Ir tie patys veikalai kartais skiriasi tik leidyklos pavadinimu, išleidimo vieta, redaktoriais, vertėjais iliustratoriais ir t. t. Paantraštinių duomenų ir leidyklų nurodymas padeda tiksliai adresuoti recenzijas. Tačiau nieko panašaus nebūna mūsų respublikos sąlygomis. Niekad tais pačiais metais neišeina lietuvių kalba du tokie patys veikalai, kurie skirtųsi tik iliustratoriais, vertėjais ar redaktoriais (jie gali skirtis leidimais). Todėl savaime suprantama, kad nėra prasmės vartoti detalų recenzuojamų veikalų aprašą, ir iki minimumo reikėtų mažinti pirmosios aprašo dalies elementus. Visasąjunginių knygų rūmų aprašo instrukcijas reikia taikyti, atsižvelgiant į respublikos sąlygas.

Taip pat, aprašant recenzuojamus veikalus, išspausdintus žurnaluose, „darbų“, „pranešimų“ ir kitokio tipo periodiniuose leidiniuose, nėra

³² Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštis, 1951, Nr. 1, p. 60.

reikalo prieš šių leidinių pavadinimą nurodyti jų formas. Juk šito nedaroma, aprašant straipsnius iš laikraščių bei žurnalų „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštyje“, tai kokia prasmė analogišką taisyklę, panaudotą kitame metraštyje, vartoti kitaip. „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštyje“ aprašoma:

Markevičius Anielius. Sūvis miške. Apsaka. St. Krasausko pieš. Pergalė, 1959, Nr. 4, p. 3—59, — B. d.³³

„Recenzijų metraštyje“:

Markevičius, A. Sūvis miške. [Apsaka]. Žurn.: Pergalė, 1959, Nr. 4—6. Sluckis, M. Įdomus siužetas, gyvi charakteriai. Literatūra ir menas, 1959, liepos 25³⁴.

Viename metraštyje nežymima, kad „Pergalė“ yra žurnalas, o antroje — žymima. Siekiant aprašo vienodumu visuose metraščiuose, reikėtų atsisakyti žymėti „Recenzijų metraštyje“ leidinių formą „laikr.“, „žurn.“ ir kt. Jeigu recenzuojamas veikalas atspausdintas rinkinyje ar knygoje, tada reikėtų pažymėti. Vadinas, ir „Recenzijų metraštyje“ reikėtų taikyti analizinio aprašo taisykles, vartojamas „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštyje“

Nagrinėjant antrąją recenzijų aprašo dalį, galima padaryti keletą pasiūlymų. Visų pirma, šią aprašo dalį galima ir, sakyčiau, reikia plėsti. Recenzijų „svoriui“ ir jų vertei padidinti reikalinga būtų rašyti jų pavadinimą ir tais atvejais, kai jis kartoją recenzuojamo veikalo antraštę. Pagal dabartinę praktiką, jeigu recenzijos antraštė kartoją recenzuojamo veikalo antraštę, tai apraše ji nenurodoma. O vis dėlto, kaip rodo praktika, šis momentas dažnai apsunkina skaitytojus. Jeigu pirmoje aprašo dalyje buvo siūloma iki minimumo sumažinti paantraštinius duomenis, tai antroje aprašo dalyje reikėtų pagalvoti apie jų įvedimą. Praktiškai būtų labai patogiu, kad iš recenzijos aprašo galima būtų sužinoti bent pačias pagrindines žinias apie recenzuojamą veikalą — teigiamai ar neigiamai jis vertinamas, kokia jo kalba, stilius, ar veikėjų charakteriai nagrinėjami ir t. t. Tokios žinios turėtų tiesioginės reikšmės, pasirenkant vieną ar kitą recenziją, o dabar iš jos pavadinimo toli gražu ne visuomet tai yra aišku. Todėl savaime peršasi išvada, kad šią aprašo dalį pagal galimybę reikia stiprinti ir plėsti.

Antrosios aprašo dalies praplėtimas bei detalizavimas, visų pirma, padidintų recenzijų vaidmenį ir savarankiškumą kitos registruojamos medžiagos atžvilgiu. Šis momentas žymiai palengvintų reikiamų recenzijų pasirinkimą. Skaitytojas į recenziją žiūri kaip į savarankišką literatūrinį kūrinį, kuriame pateiktas kito literatūrinio kūrinio įvertinimas ir kuriame tas kūrinys konkrečiai nagrinėjamas. Jis ieško recenzijos (o recenzijos visuomet specialiai ieškomos), kai jam reikia gauti argumentuotą konkretaus kūrinio įvertinimą. Todėl, siekiant sutaupyti skaitytojo ir bibliografo laiką bei darbą, recenzijos apraše reikia iškelti jos vertinamąjį momentą, kad skaitytojas iš kelių esančių recenzijų pasirinktų kaip tik tą, kuri jam reikalinga. Suprantama, kad tai padaryti nėra paprasta, nes pačios recenzijos yra labai įvairaus pobūdžio. Vienos jų tiesiog atspokoja knygos turinį, kitos — bendrų frazių rinkinys, dar kitos — griežtai subjektyvios, nemotyvuotos. Be to, dažnai recenzijoje nagrinėjamas ne visas leidinys, o tik vienas koks nors klausimas, kartais siauras, specialus ir ne svarbiausias. Pastebėti ir iškelti vertinamąjį recenzijos momentą, atskleisti jos turinį — sunkus bibliografo uždavinys. Todėl, aprašant recenzijas, reikėtų pasinaudoti bent tais metodais turiniui atskleisti,

³³ „Spaudos metraštis“, 1959, Nr. 4, p. 86.

³⁴ „Spaudos metraštis“, 1959, Nr. 8, p. 100.

kurie taikomi, aprašant žurnalų ir laikraščių straipsnius, — vartoti trumpos anotacijos, kai iš recenzijos pavadinimo visiškai neaiškus jos turinys, kūrinio vertinimo aspektai. Recenzijų bibliografijai, atsižvelgiant į jos esmę ir paskirtį, labiau už kitas einamąsias registracines bibliografijas yra svetimas mechaninis apskaitos metodas. Todėl reikėtų galvoti ir ieškoti būdų, kaip nuo formalios recenzijų apskaitos pereiti prie jų turinio atskleidimo.

Sprendžiant recenzijos turinio atskleidimo klausimą, jos vertingumą, galima eiti ir kitu, lengvesniu ir paprastesniu, keliu. Tai apgalvota ir kruopšti registruojamų recenzijų atranka.

Siuo metu metraštyje registruojamos visos recenzijos bei apžvalgos, nepaisant jų apimties ar reikšmės. Vadinasi, šalia išsamių, turiningų ir vertingų recenzijų, kurios tuo tarpu sudaro mažumą registruojamos medžiagos, surašomi ir informacinio pobūdžio bei veikalo turinį atpasakojantieji straipsneliai. Pastarųjų paskirtis — ne tiek įvertinti pasirodžiusį kūrinį, išanalizuoti jį, o informuoti skaitytoją, atkreipti jo dėmesį į vieną ar kitą naujai išleistą knygą, trumpai nusakyti jos turinį. Suprantama, tarp tokių recenzijų yra esminių skirtumų ir toli gražu ne vienodai jomis domisi skaitytojas. Skaitytoją visų pirma domina tik kritinė, o ne informacinė recenzija. Nustatyti griežtą ribą tarp tokių recenzijų dažnai gana sunku, nes tiek vienos, tiek ir kitos turi informacinių ir kritinių momentų. Čia reikėtų žiūrėti, kas vyrauja — kūrinio kritinė analizė ir vertinimas ar turinio atpasakojimas. Jeigu būtų daroma atranka ir būtų registruojamos tik kritinės recenzijos, tada galima jų neanotuoti — pakaktų atrankos kriterijus nurodyti metraščio įžangoje. Padarius atranką, labai sumažėtų užregistruotų recenzijų ir tuo pačiu — metraščio apimtis. Tačiau praktinė nauda iš to būtų pastebima, ir dėl to reikėtų pagalvoti.

Pagaliam daliniam recenzijų turinio atskleidimui gali būti panaudotas dar vienas būdas. Kadangi ir informacinio pobūdžio straipsnelių bei apžvalgų registravimas turi tam tikrą reikšmę (jos rodo kūrinio populiarumą), reikėtų juos bent kažkaip išskirti ar pateikti prie jų formalias anotacijas — „informacinio pobūdžio“. Šis būdas taip pat palengvintų skaitytojui ir bibliografui išsirinkti reikiamą kritinę medžiagą, o recenzijos, kaip ir anksčiau, galėtų būti registruojamos ta pačia apimtimi.

Zodžiu, dabar be atitinkamų praktinių bandymų ir platesnio aptarimo sunku pasakyti, kurį iš šitų būdų tinkamiausia būtų panaudoti valstybinėje recenzijų registravimo praktikoje. Aišku tik viena, kad dabartinis mechaniškas recenzijų registravimo būdas (be atitinkamų anotacijų ar atrankos), nors praktiškai ir lengviausias, tačiau nepatogiausias ir reikalingiausias pakeitimui.

Recenzijų aprašas pagal recenzuojamus veikalus atliekamas tik todėl, kad taip lengviausia, patogiausia ir paprasčiausia jas išdėstyti bei surasti. Tačiau tai nereiškia, kad recenzuojamų veikalų aprašui reikia skirti pagrindinį dėmesį, detalizuoti jį. Atsižvelgiant į „Recenzijų metraščio“ paskirtį, į jo vaidmenį literatūros pažinime ir vertinime, reikėtų recenzijų apraše akcentuoti pačias recenzijas, jų vertę, kryptį, pobūdį ir t. t. Tai galima padaryti su anotacijų ar atrankos pagalba. Tuo tarpu aprašant recenzuojamus veikalus, turėtų būti pateikiami tik tokie duomenys, kurie leistų atpažinti nagrinėjamąjį kūrinį, išskirti jį iš kitų tarpo. Einant šia linkme, „Recenzijų metraščio“ vaidmuo ir reikšmė žymiai pakiltų.

Taip pat nesuprantama, kam antrojeje aprašo dalyje, pradedant antrąja eilute, daroma keturių raidžių įtrauka. Nors čia ir smulkmena, bet be jos galima visiškai apsieiti ir tuo žymiai palengvinti spaustuvės darbą ir sutaupyti vietą.

Kaip kiti Knygų rūmų leidiniai, taip ir „Recenzijų metraštis“ buvo aprūpinamas pagalbinėmis rodyklėmis, kurios palengvindavo ir pagrei-

tindavo reikiamos medžiagos suradimą. Iki 1961 m. metraštinis turėjo dvi pagalbines rodykles: 1) autorių ir antraščių ir 2) recenzentų. Taip pat nuo 1955 m. paskutiniame numeryje dar buvo pateikiamos suvestinės metinės rodyklės. Rodyklių sudarymo metodika analogiška kitiems metraščiams. Reikia paminėti, kad nuo 1961 m. nustota dėti pagalbines rodykles prie kiekvieno metraščio numerio, nes jos bus sudaromos tik suvestinės metinės.

Pagalbinių rodyklių, kurios yra nedidelės apimties, nebuvimas „Recenzijų metraštyje“ mažiau atsiliepė į jo kokybę, negu kitų metraščių. Tačiau jos būtų pageidautinos ir šitame metraštyje.

Apskritai, „Recenzijų metraštinis“ yra rimtas lietuvių tarybinės bibliografijos laimėjimas, ir jis atlieka savo uždavinius ir paskirtį, išsamiai registruoja respublikos spaudoje skelbiamas recenzijas ir apžvalgas, o tuo pačiu teikia plačią pirminę informaciją. Rimtas šio leidinio trūkumas yra tas, kad jis vėluoja. Metraščio kokybę pakeltų registruojamos medžiagos atrankos bei klasifikavimo metodikos patikslinimas, nuorodų į kitus metraščius įvedimas, o ypač recenzijų aprūpinimas trumpomis anotacijomis, atskleidžiančiomis jų turinį ir parodančiomis jų vertinamąjį momentą. Taip pat pageidautinos platesnės įžangos „Spaudos metraštyje“ apie registruojamų recenzijų metraščio apimtį, medžiagos atranką bei klasifikavimą ir aprašą.

Lietuvos TSR Mokslų akademijos
Centrinė biblioteka

Įteikta
1962 m. birželio mėn.

ТЕКУЩАЯ БИБЛИОГРАФИЯ РЕЦЕНЗИЙ В СОВЕТСКОЙ ЛИТВЕ В 1947—1960 гг.

И. БАСЮЛИС

Резюме

Регистрация рецензий и обзоров, наряду с учетом журнальных и газетных статей, составляет своеобразный вид аналитической библиографии.

Текущий учет и регистрацию рецензий Книжная палата Литовской ССР ведет в «Летописи рецензий», которая входит в стройную систему органов государственной библиографии Советской Литвы.

«Летопись рецензий», как самостоятельное издание, регулярно выходит с 1949 года. До 1951 года она издавалась вместе с «Книжной летописью» и таким образом выходила ежеквартально. С 1951 года стала издаваться вместе с «Летописью журнальных и газетных статей» и выходила ежемесячно. С 1957 года, после реорганизации органов государственной библиографии Литовской ССР, «Летопись рецензий», наряду с другими летописями, стала составной частью «Летописи печати». Следует отметить, что еще до 1949 года (до издания самостоятельной «Летописи рецензий») рецензии регистрировались в «Книжной летописи» и выделялись в особый самостоятельный раздел. Таким образом, начало регистрации рецензий совпадает с началом регистрационно-учетной библиографии в Советской Литве, т. е. с 1947 годом.

В статье рассматриваются вопросы отбора, классификации, описания материала и составления вспомогательных указателей.

На основе анализа и обобщения поднимаются некоторые спорные вопросы методики текущей регистрации рецензий. К таким относятся принципы отбора и библиографической характеристики материала.

В статье указывается на необходимость уточнения объекта летописи, который до сих пор остается не достаточно отчетливым для читателя. В частности заслуживает изучения вопрос о регистрации в «Летописи рецензий» материала, появляющегося в печати других народов СССР и стран социализма. Несмотря на небольшие нарушения принципа государственной библиографии этот вопрос актуален и имеет большое практическое значение. Так же следует решить вопрос о регистрации рецензий на спектакли и кинофильмы, особенно если в них имеется материал о самом произведении, сценарии и т. п. Указывается на необходимость связать «Летопись рецензий» ссылками с теми разделами «Летописи журнальных и газетных статей», в которых отражаются рецензии спектаклей, кинофильмов и т. п., а также с «Летописью Советской Литвуаники», которая регистрирует рецензии, появляющиеся за пределами Литвы.

Относительно методов библиографической характеристики, при сохранении существующих границ в отборе материала, указывается на желательность более полно раскрывать характер и содержание рецензий в кратких аннотациях. В случае отказа от регистрации рецензий информационного характера отпадет необходимость в расширении аннотаций.

В статье также отмечается необходимость более экономного описания рецензий за счет сокращения ее первой части (описания рецензируемого произведения).

Критерии отбора материала и другие методические моменты, касающиеся «Летописи рецензий» должны быть отражены в предисловии к «Летописи печати», а кроме того необходимо создание соответствующей инструкции для составителей летописи.

Отмечается также значительное запаздывание издания летописи.

«Летопись рецензий» является серьезным достижением литовской советской библиографии. Регистрируя все появляющиеся в печати республики рецензии и обзоры, она дает полную первичную информацию о них.
